

Wat was een cijns- of laathof?

Een eigenaar of grootgrondbezitter kon zijn allodiale goederen of eigen goederen in leen geven. Dit betekende dat hij een bepaald goed, een stuk land, een hoeve, of een heerlijkheid levenslang afstond aan een persoon, die in ruil hiervoor militaire bijstand en in sommige gevallen ook eventuele financiële hulp moest verlenen.

De bezitter kon dit goed echter ook in cijns geven, waardoor hij het gebruik van zijn eigendom levenslang afstond in ruil voor een vaste jaarlijkse vergoeding, die zowel kon bestaan uit de betaling van een som geld, deels pachtgeld, deels erkenningsgeld, uit de levering van bepaalde landbouwprodukten en bovendien karweien als hulp op het land, spandiensten e.a. Evenals bij het gewoon lenen bleef de heer de "jure" of de eigenlijke bezitter van het goed. Deze cijnslanden werden ook vrij spoedig erfelijk. Bij de dood van de cijnsheer ging het cijnsland, zij het steeds met toestemming van de cijnsheer, over op zijn erfgenaam, die bij deze gelegenheid dan een bepaald bedrag aan de heer moest betalen, doorgaans een dubbele jaarcijns. Dit werd bepaald in het Brustemse vrijheidscharter van 1175, artikel III. De cijnsheer kon slechts terug in volle eigendomsrecht van zijn goed komen, indien de erfgenaam gedurende 3 achtereenvolgende termijnen van één jaar en één dag weigerde een aanzoek te doen tot in bezitstelling van het goed. Later kon de cijnsheer, altijd met de goedkeuring van zijn heer, zijn cijnsland zelfs verkopen aan derden.

Deze cijns, die aanvankelijk een werkelijke vergoeding voor het gebruik van de grond was, verminderde echter door de voortdurende muntdevaluatie meer en meer in waarde vermits ze nooit kon verhoogd worden (01). Na verloop van tijd verviel de cijns tot slechts een onbeduidend deel van de werkelijke huurwaarde. Dit was uiteraard in het voordeel van de cijnsheer, die in feite de eigenaar-gebruiker van het goed was en er voor een klein bedrag levenslang over kon beschikken. Voor de heer had de kleine cijns op de duur nog slechts een symbolische waarde, als erkenning van zijn rechten. In de 14e eeuw hadden de cijnslanden dan ook geen betekenis meer als bron van inkomsten voor hun werkelijke eigenaars.

Iedere grondbezitter die, in een bepaalde heerlijkheid of streek, over een aantal dergelijke cijnsgronden beschikte, kon een cijns- of laathof oprichten. Hiervoor had hij echter de toestemming nodig van de landvorst, in dit geval de graaf van Loon, later de prins-bisschop van Luik.

Vanaf de 14e eeuw konden de schepenen van de stad Luik de oprichting van cijnshoven uitvaardigen. Zo zien we dat in 1362 Renard van Ghore, kanunnik van het Sint-Lambertuskapittel te Luik, die verschillende erflanden in Brustem bezat, een verzoek richtte tot de Luikse schepenen om aldaar een cijns- of laathof op te richten bestaande uit "*un mayeur et sept tenants sermentéz*" (een meier en zeven beëdigde cijnshouders of laten). Dit

werd hem op 28 okt. 1362 toegestaan (02).

Na hun benoeming moesten de laten een eed van trouw afleggen voor de leden van de schepbank. De cijnsheer kon hen ook niet zonder reden afzetten, dus bleven ze levenslang laat van het cijnshof.

Tussen een laathof en een cijnshof bestond er geen verschil, tenzij de benaming. Men zei "laathof", omdat het hof uit laten samengesteld was. "Cijnshof": omdat cijnsgoederen onder de bevoegdheid vielen. Vermits de laten ook cijnsplichtigen waren ligt de oplossing voor de hand.

Aanvankelijk bestond de bevolking uit drie standen: de ridders of leenmannen, de laten of cijnsplichtigen en de ministerialen of eigenmannen.

Men was leenman, omdat men een leengoed bezat; laat, omdat men een cijns moest betalen voor de grond die men bewerkte. Ministerialen behoorden oorspronkelijk tot een juridisch onvrije stand, maar hun sociale rang zou ze later tot edelen verheffen.

Het was ook een grondbeginsel dat iedereen voor een hof van genoten, dit zijn mensen van dezelfde rechterlijke stand, verscheen, die de conflicten aangaande de goederen moesten beslechten. De voorzitter van het laathof was de leenheer zelf, die zich echter vroegtijdig liet vervangen door een meier. Dit organisme heeft cijnsregisters achtergelaten waarin de betalingen, de opeenvolgende cijnshouders en soms de "reengenoten" of geburen werden genoteerd.

Er bestond ook een leenhof waar de overdracht van de leengoederen gebeurde. Zo een leenhof was er ook te Brustem en een stadhouder (lieu-tenant) verving de dorpsheer als voorzitter. Zo een organisme heeft leenregisters achtergelaten waarin de heffingen van leengoederen zijn opgeschreven. Dit "curtis cum feodalibus" was afhankelijk van de hoofdleenzaal in Kuringen en ging in 1377 in zijn geheel over naar Gerard van Heers (03): "*Dominus Gerardus dominus temporalis de Heere relevavit Leodii unam curtem jacentem in villa de Bruestem cum suis feodalibus necnon mansionariis fenatoribus et censu*" (04). Vertaling: "Heer Gerard, wereldlijke heer van Heers, heeft te Luik een hof verheft, gelegen in het dorp Brustem met zijn leengoed en zijn graanschuren en zijn schatting".

In het cijnsregister van het Bruyninxhof, begonnen in 1300, stond op het eerste folio ook: "*Item enden eirsten mijn here van Here 2 lut. (05) van Jacobs Bamde herren Johans gelegen inde Brustembempde, de Streeke ende Conrart Bruninx*".

Hier betrof het eveneens een Gerard van Heers, gezegd Wassenberg, die overleed op 12 maart 1303 (06). Dit was waarschijnlijk de grootvader van de latere bezitter van het Brustems leenhof.

Het laathof, samengesteld uit de meier d.i. het hoofd van het domein, aangesteld door de eigenaar van het domein, en zeven laten, heeft cijnsregisters met de vermelding van de verschuldigde cijnzen (07), gichtboeken, waarin de verkopen, ruilingen, vererving, nemen van

renten of hypotheeken op deze cijnsgronden, enz... opgeschreven zijn en rolregisters met procesverbalen van betwistingen aangaande goederen, achtergelaten.

Zij oefenden dus de lagere rechtspraak uit over deze cijnsgronden. Zij spraken recht over goederen, niet over personen. Hun bevoegdheid ging tot de inbeslagneming van een cijnsland. Voor de uitvoering ervan moesten zij evenwel een beroep doen op de plaatselijke schepenbank (08).

Om als laat bij een hof te fungeren moest men eigenaar zijn van een laatgoed. Het was dus mogelijk dat een heer, een burger uit de stad, door zijn bezit als genoot van laten optrad. Dit alles betrof het zakelijke recht, het bestuur der goederen. Er bestond evenwel ook een strafrecht, zorgvuldig gescheiden van het eerste.

Een boer kon drie soorten van landerijen onder de ploeg hebben: cijnsgrond, die in vruchtgebruik was afgestaan tegen een cijns en karweien; leengrond of feodale grond, die in vruchtgebruik was afgestaan tegen militaire hulp; allodiale grond of eigengrond, waarvan de bezitter het vruchtgebruik en de naakte eigendom bezat. Betwistingen over die gronden werden beslecht door respectievelijk cijnshoven, leenhoven of eigenhoven.

Verkopen of veranderingen van eigenaar werden ook in de registers van die hoven opgetekend. In die hoven werd gemaakt d.i. het vonnis gevraagd, door een afgevaardigde van de heer: de meier in het cijnshof; stadholder in het leenhof of een afgevaardigde van de heer in het eigenhof. Er werd gewezen d.i. het vonnis uitgesproken door laten, leenmannen of eigenmannen, altijd volgens de aard van het hof en de grond.

- 01.-F.L.Ganshof.-"Geschiedenis van de middeleeuwse instellingen", deel III, Gent, 1947, blz.301.
- 02.-Joseph Daris.-"Le cartulaire de l'abbaye de Herckenrode", in Bulletin de l'Institut archéologique Liégeois, jrg.X, 1870, blz.465.
- 03.-Frank Decat.-"Brustem in de middeleeuwen", blz.14.
- 04.-K.J.T.Janssen de Limpens.-"Leen- en laathoven in de Maaslandse territoria voor 1795", Maastricht, 1974, blz.84.
-Camille de Borman.-"Le livre des fiefs du comté de Looz sous Jean d'Arckel", Brussel, 1875, blz.190.
- 05.-Loot, luutslach: is de benaming van een munt die vooral in Limburgse middeleeuwse bronnen werd vermeld. Vermoedelijk is de naam afkomstig van een muntmeesterteken.
- 06.-Camille de Borman.-"Les seigneuries du comté de Looz", Brugge, 1863, blz.11.
- 07.-E.Houtman en J.Molemans.-"Cijnsregister van het Bruyninxhof te Brustem (1300)", in O.L.V.L., jrg.30, 1975, blz.239 tot 282.
- 08.-Joseph Daris.-a.w., blz.466.

BRUYNINX Robinus

laat in het hof van Willem van Steyvoorde in 1403 (2).

-In goud 2 rode dwarsbalken en in een zilveren vrijkwartier een zwarte roodgetongde leeuw.

de BROECHEN Libertus

laat in het hof van Willem van Steyvoorde in 1401.

-Een gekroonde leeuw.

ZAS Henricus

laat in het hof van Willem van Steyvoorde in 1401.

-In goud een kruis van vair, vergezeld in het 1ste en 2de kwartier van een breedarmig rood kruisje.

van GRAZEN Jan

laat te Brustem in 1417 (3).

-In rood een schaar van zilver vergezeld in het schildhoofd van twee sterren van goud.

van ENTBROECK Gijsbrecht

laat in het hof van Meer in 1428.

-In zilver een blauwe draak, omgeven van groen loof en overtopt met een rode ster.

vander BORGH Loenie

laat in het hof van Meer in 1428.

laat in het hof van Willem II van Alsteren in 1437.

-In zilver een blauw vrijkwartier, beladen met een gouden schelp.

LOIX Johan

laat in het hof van Meer in 1428.

leenman te Brustem in 1438 van Willem II van Alsteren, gezegd van Hamal.

-In zilver drie verkorte zwarte palen.

van RIJCKEL Erasmus

laat in het hof van Horpmaal te Brustem in 1423.

laat in het hof van Meer in 1428.

-In goud een zwarte, rondgetongde en genagelde leeuw.

van GERBOTSRODE Robin

laat in het hof van Horpmaal te Brustem op 09 nov. 1423.

laat in het hof van Willem II van Alsteren in 1438.

-Gedeeld- I: in zilver drie rode spitsruiten. II: in rood een zilveren leeuw.

PULINCKX Lambrecht

laat in het hof van Boxmeer in 1441. Hij werd ook Loix genoemd.

-In goud een kruis van vair, vergezeld in het eerste kwartier van een rode roos.

van STEYNVOERDE Willem

laat in het hof van Willem II van Alsteren in 1442.

-In goud 4 rode dwarsbalken met in een linksgeplaatst zilveren vrijkwartier een zwarte ster.

Het is een variante op het wapen van de Loonse graven, van wie ze afstamden.

van der BLOCQUERIE Johan

leenman te Brustem in 1447.

-Gevierendeeld-I: in rood een gouden leeuw; II, III en IV van zilver en gedamasceerd (4).

LOYCX Lowick (5)

laat in het hof van Averbode
te Brustem in 1472.

-Schildvoet van groen met in
het schildhoofd van zilver een
rode ster.

LAUWEREIJES Jan

laat in het hof van Willem van
Waelhoven in 1475.

-In rood een gaffel en een bijl
van zilver.

van der LEENE Willem

laat in het hof van Willem van
Waelhoven in 1475.

-In rood drie schietspoelen van
zilver (6).

VRANCKEN Dirick

laat in het hof van Willem
III van Alsteren in 1460.

-In goud een gekroonde zwarte
leeuw.

van GELMEN Art

laat in het hof van Averbode
te Brustem in 1472.

-In rood een zilveren bijl als
dwarsbalk geplaatst.

vander BORGH Herman

laat in het hof van Jueke van
Zelich te Brustem in 1473 (7)

-In zilver een blauw vrij-
kwartier, beladen met een
gouden leeuw.

Hij was de zoon van N. Vander
Borch en Geertruy Bruyninx (8).

BRUYNINX Gillis (9)

laat in het hof van Jan van
Boxmeer in 1441.

laat in het hof
Maria-ten-Troone.

In goud twee rode dwarsbalken
en in een zilveren vrijkwartier
drie zwarte roodgetongde
leeuwen.

van BRUXKEN Geert

laat in het hof van Raas vander
Borgh in 1496.

laat in het hof van Rijckel in
1507.

In goud drie rode spitsruiten,
vergezeld van een rode ring in
de schildvoet.

KAKEN Godevaert (10)

schepen in 1460.

laat in het hof van Willem
III van Alsteren in 1460.

-In goud drie zwarte leeuwen.

van NEERHEM Wouter

meier in het hof van Willem III
van Alsteren in 1460.

-In zilver drie verkorte zwarte
palen.

PASMANS Christiaan

laat in het hof van Willem III
van Alsteren in 1460.

-In rood een handbijl van
zilver, schuin geplaatst.

van BRUXKEN Johan

laat in het hof van Averbode
te Brustem in 1472.

-In goud drie rode spitsroeden.

van SCHOELE Robijn

laat in het laathof van
Blockerien in 1416.

-zijn wapenschild is een
huismerk, vergezeld in het
schildhoofd van twee kruis-
jes.

III.B.04.a. LAATZEGELS

Vroeger hadden in vele dorpen, heerlijkheden en steden de meeste schepenen hun persoonlijk zegel.

Het recht een zegel te gebruiken was niet voorbehouden aan een bevoorrechte klasse of aanzienlijke burgers. Elke persoon die dit nodig achtte kon zich immers een zegel laten vervaardigen bij de zegelsteker of de graveur, want in die tijd konden heel weinig mensen schrijven en voor velen verving dan ook hun persoonlijk zegel hun handtekening, die de akte moest bekrachtigen of rechtsgeldig maken. Zo een zegel werd versierd met het wapenschild van de bezitter of een sprekend wapen zoals een schaar voor een kleermaker, een schietspoel voor een wever, enz.

Rond de wapenschilden stond het randschrift, dat praktisch steeds begon met een kruisje, gevolgd door de letter "S", de afkorting van "*sigellum*" of het Vlaamse "*segele*" of "*sigel*".

In de Middeleeuwen werd dit randschrift steeds in Gotische hoofdletters geschreven, zodat de randteksten meestal moeilijk te ontcijferen zijn.

Ook het tegenzegel was meestal voorzien van een randschrift, met de vermelding "*secretum*". Daarom noemde men dit zegel ook "*geheim zegel*". Het tegenzegel was kleiner dan het eigenlijke zegel en beiden werden steeds samen gebruikt. Het eigenlijke zegel sierde de voorkant, het tegenzegel de keerzijde (01).

Voor de heerlijkheid Brustem zijn er nog een zeker aantal familiezegels bewaard gebleven.

- 01.-Francis Goole.-" Heraldische merkwaardigheden te Brustem", in O.L.V.L., jrg.30, 1975, blz.137 tot 148.
- 02.-Robinus Bruyninx was de zoon van Arnold Bruninck en de broer van Aleydis, +1413.
Robinus verhuwde te St-Truiden op 08.03.1413, 2 bunder akkerland nabij "*Cachiam*" gelegen, 56 roeden akkerland tussen Brustem en Rijkel en een bunder akkergrond nabij de tomben, door het overlijden van zijn zuster Aleydis, d.v. Arnold. (J.Grauwels.-"Leenregister van Jan van Beieren 1390-1413, nr.542.)
Aleydis erfde op 13.04.1377 in Kuringen, bijgestaan door haar broer en voogd Robinus, 6 bunder akkergrond op het gebied van Brustem, tussen Rijkel en Brustem, nabij de tombe en de weg van Aalst naar Rijkel, door het overlijden van Arnold Bruninc, haar vader. (Camille de Borman.-"Le livre des fiefs du comté de Looz sous Jean d'Arckel", Brussel, 1875, blz.59).
Deze akkergrond was minstens 24 jaar, van 1352 tot 1376, in het bezit van Arnold Bruninc geweest.
Bij E.Poncelet.-"Les feudataires de la principauté de Liège sous Englebert de la Marck", Brussel, 1948, blz.453, lezen we: "*Arnoul Bruninc releva a Liege, l'an XIIIc LII, le XVe jour de jung (15 juni 1352), entre VI et VII bonniers de terre erulle gisans entre Brusthem et Rikel, par le reportation de maistre Bruno de Sain Tron*".
- 03.-Van Grasen voerde als kleersnijder een sprekend wapen: een schaar.
- 04.-Gedamasceerd = met gevlamde figuren versierd.
- 05.-Lowick Loycx was één der "*inwoenderen ende ondersaten van Bruythem*", die zich in 1460 naar Luik begaven om daar door de schepenen hun vrijheidscharter uit 1175 te laten wettigen.
De familie Loix of Lo(dew)ix zou afstammen van de gravenfamilie Pulinckx. Zo was er een Lambert Puelincks, gezeid Loix, in 1441.
- 06.-Van der Leene had een schild met drie schietspoelen. Waarschijnlijk was hij een wever.
- 07.-Jueke van Zelich was gehuwd met Art alias Arnoldus Bruyninx, z.v. Robijn Bruyninx, die in 1350 als "*cnape van wapenen*" vermeld stond.
De moeder van Herman vander Borgh was Geertruy Bruyninx, gehuwd met N.vander Borgh.
- 08.-E.Houtman en J.Molemans.-"Cijnsregister van het Bruyninxhof te Brustem (1300)", in O.L.V.L., jrg.30,1975, blz.243.
- 09.-Bruyninx Gillis, +1455, was een z.v. Robijn Bruyninx en een klz.v. Bruno Bruyninx en liet 2 natuurlijke kinderen na: Marguerite, die huwde met Willem van Bruksken en o.m. 2 zonen had: Johan van Bruxken, in 1472 laat in het hof van Averbode en Geert van Bruxken, in 1496 laat in het hof van Raas vander Borgh en in 1507 in het hof van Rijckel. Zij hadden het zelfde wapenschild: in goud 3 rode spitsruitjes. Maar Geert had in de schildvoet nog een rode ring.
- 10.-Godevaert Kaken was de schepen die zich op 17.10.1460 naar Luik begaf om het vrijheidscharter uit 1175 te laten wettigen.

